

Inhoud

<i>Aanleiding</i>	9
LES 1 De leergierigste leerlingen vind je op zwarte scholen	16
LES 2 Het is je eigen verdienste – behalve als je ouders hoogopgeleid zijn en je een Nederlandse achternaam hebt	25
LES 3 Verbied witte scholen	34
LES 4 Omarm de straat- en thuiscultuur, omarm de kinderen	45
LES 5 Praat met elkaar	57
LES 6 Het beste onderwijs vind je op zwarte scholen	72
LES 7 Hoge ouderbetrokkenheid vind je op zwarte scholen	78
LES 8 Voed je kind op	86
LES 9 Niet lullen maar poetsen	96
LES 10 Herwaardeer vakmanschap, dus ook dat van de leraar	106
LES 11 Verbied bijlesbureaus	118
LES 12 Hef kleine scholen op	126
LES 13 Verbied zzp'ers in de publieke sector	134
LES 14 Vorm een visie, bepaal je doelen, en handel ernaar	144
LES 15 Blijf je bewust van je bril, en alles wat je daarmee niet ziet	153
<i>Bronnen</i>	158

Aanleiding

‘Natuurlijk, ik wil niet op een school zitten die bekendstaat als een zwarte school,’ zei een kinderstem. De tv stond aan. Ik keek op van mijn krant. Een jongen, zwart haar, lichtgetint, zat op een bankje voor zijn school te sippen en ik dacht: geef hem eens ongelijk. Het was voorjaar 2019.

Op een zwarte school heeft een meerderheid van de leerlingen een migratieachtergrond. En dat blijkt een probleem, als je de media volgt. ‘Het zitten in een klas met veel Turkse en Marokkaanse leerlingen heeft, over het algemeen, voor leerlingen van alle herkomsten een duidelijk waarneembaar negatief effect op taal- en rekenprestaties,’ aldus Karin Westerbeek in *Trouw* op 11 november 2020. Ze onderzocht achttienduizend leerlingen in het basisonderwijs. Het probleem bestaat al lang, lees ik in een blog. Vijftig jaar eerder, met de komst van zo’n driehonderdduizend Surinamers naar Nederland, kopte *Het Parool* al: ‘Problemen door niet-Nederlandse kinderen op Bijlmerscholen.’ Ook islamitische scholen, met overwegend kinderen met een migratieachtergrond, staan in een kwaad daglicht. ‘Inspectie onderzoekt islamitische scholen vanwege homofoob lesmateriaal,’ aldus *RTL Nieuws* in 2019, en ‘De Inspectie van het Onderwijs controleerde eerder of de lessen op scholen overeenkomen met “de democratische waarden van de rechtstaat”’.

Onderwijsminister Arie Slob schrijft in maart 2019 in een Kamerbrief over overbelaste scholen waar de problemen zich opstapelen. ‘Veel achterstandsleerlingen, een tekort aan personeel en/of veel ziekteverzuim, veiligheidsproblematiek in de school, financiële krapte en verouderde gebouwen.’ Deze veiligheidsproblemen, vullen diverse artikelen uit de afgelopen jaren in onder andere *de Volkskrant* en *NRC Handelsblad* aan, hebben te maken met de straatcultuur die de scholen binnendringt en de schoolcultuur van leren verdringt. ‘Straatcultuur ondermijnt de schoolcultuur. Straatcultuur leidt tot spijbelen, taalachterstand en agressief gedrag,’ aldus een artikel in *NRC Handelsblad* in 2010. Een straatcultuur die bovendien steeds meer verhardt, met steeds meer kinderen die messen bij zich dragen, ook mee naar school, zo vertelt de Amsterdamse hoofdcommissaris van politie in 2020 in *de Volkskrant*.

Leraren werken er niet graag. ‘Lerarentekort op zwarte scholen nijpend,’ aldus het rapport *De Staat van het Onderwijs* van de Onderwijsinspectie in april 2019. ‘Scholen waar meer dan driekwart van de leerlingen een niet-westerse migratieachtergrond heeft, hebben vijf keer zoveel last van het lerarentekort als scholen waar minder dan een kwart van de leerlingen een niet-westerse migratieachtergrond heeft. (...) De Onderwijsinspectie maakt zich zorgen over deze ontwikkeling, omdat sommige leerlingen hierdoor minder goed onderwijs dan andere leerlingen kunnen krijgen.’

NRC Handelsblad schrijft in oktober 2021 dat op een Amsterdamse basisschool in de Bijlmer nog maar de helft van de mensen die voor de klas staat bevoegd is. De school heeft lerarenvacatures waar niemand voor te

vinden is. Op de bijgaande foto alleen kinderen van kleur – dat is de leerlingpopulatie. Een directeur in de Haagse Transvaalbuurt vraagt zich in 2022 in *de Volkskrant* af waarom ze eigenlijk nog vacatures uitzet, omdat er toch geen sollicitanten op reageren.

In een poging het tij te keren werd eind 2021 een oud plan uit 1999 uitgevoerd: het extra belonen van leerkrachten op zwarte scholen. ‘Personeel op moeilijke scholen krijgt tijdelijk meer salaris’ kopten de kranten. Dat helpt vooralsnog niet al te best. In 2023 heeft een kwart van de basisscholen vacatures waar niemand voor te vinden is – en dat zijn vooral de scholen met veel kinderen met een migratieachtergrond.

Je lijkt dus, kortom, wel gek als je er gaat werken, of als ouder je kind daarheen brengt. Het zijn scholen met onveilige culturen, achterstanden, lerarentekorten, lagere leerprestaties of islamitisch onderwijs dat niet deugt. Geen wonder dan ook dat het jochie op tv zei niet op een school te willen zitten die bekendstaat als zwarte school.

Dus toen ik in de zomer van 2018 als basisschooldirecteur op bezoek ging bij een school in de Indische Buurt in Amsterdam, met leerlingen uit alle windstreken, had ik daar vooraf een beeld bij. Deze school en die van mij behoorden tot dezelfde stichting, van achttien openbare basisscholen in Amsterdam-Oost. Het bestuur hiervan kwam elk jaar bij alle scholen op bezoek, en dan ging er ook een directeur van een collega-school mee. Ik dus, in dit geval. Het bezoek was bedoeld om de kwaliteit van het onderwijs te bekijken en te bespreken.

Ik was inmiddels vier jaar directeur. Van een goedlopende school. Twee keer de Onderwijsinspectie op be-

zoek gehad, en de laatste keer zelfs het weinig gegeven oordeel 'goed' gekregen. Dus ik dacht, met dat beeld van de zwarte school in mijn hoofd: ik kan hier misschien wel wat bijdragen, wat tips geven over wat goed onderwijs is.

Ik kwam een rekenles bekijken, in een klas met groep 7, en wist dan ook vrij zeker hoe die zou gaan. De kinderen waren zojuist namelijk nogal rumoerig binnengekomen, veel drukker dan op mijn eigen montessorischool. Een kind gaf een ander kind een zogenaamde karatetrapp, waarbij hij net miste, de ander duwde vervolgens het hoofd van karatekid hardhandig naar beneden. Ze lachten hard. Drie meiden keken van een afstandje toe, smiespelden achter hun handen met zuurstokroze nepnagels en barstten in lachen uit. Niemand ging meteen aan het werk, zoals ik gewend was op mijn eigen school: rustig binnenkomen, meteen een werkje pakken, stil zijn. De leerkracht leek het niet te zien, liep een rondje door de klas, maakte een praatje met alle kinderen. Ik schreef in mijn notitieblokje: 'Tip: laat de kinderen meteen aan het werk gaan zodra ze binnenkomen.'

En toen liep de leerkracht naar voren, met haar gezicht naar de klas, en zei rustig dat ze wilde beginnen. Alle kinderen gingen zitten, keken haar aan en waren stil. In een keer. Ik keek van haar naar de klas, en weer terug. Ze leek niet echt iets bijzonders te doen. Ze gaf karatekid de opdracht de rekenboeken uit te delen. Dat deed hij snel en geruisloos. De kinderen pakten hun schriften, slepen hier en daar een potloodpunt, de gummetjes kwamen op tafel. De rekenles begon. Het was een van de beste rekenlessen die ik ooit heb gezien.

Nadien vertelde de leerkracht me dat ze de dag altijd begon met gesprekjes. 'Contact voor contract, ken je die

uitspraak?’ Ze legde het uit: een goede relatie met leerlingen is de basis, de voorwaarde om tot leren te komen, en in het bijzonder bij deze populatie. Als de relatie goed is, accepteren de leerlingen jouw leiding, regels en structuur veel sneller en beter. En de gesprekjes zijn nodig om de hoofden van de kinderen leeg genoeg te maken om te kunnen leren. ‘Anders zit je werkgeheugen al vol, past er geen leerstof bij.’ De een had vannacht een schietpartij meegemaakt. De ander had weer niet geslapen omdat zijn babyzusje hem wakker hield – ze sliepen met vier kinderen en hun ouders op één kamer – maar hij had wel gisteravond op karate zijn zwarte band gehaald. Ik schaamde me diep over mijn vooringenomenheid toen ik terugfietste naar mijn eigen school.

Ik veranderde van baan. Werd directeur van een school met een wat gemengdere leerlingpopulatie, op de grens van het Oostelijk Havengebied en de Indische buurt in Amsterdam. Ik kwam ingewikkeldheden tegen waar ik voorheen niet mee te maken had. Het ontbrak me daarbij soms aan kennis.

Er werden Oekraïense vluchtelingen aangemeld op mijn school. Ik vroeg de directeur van een nieuwkomersschool om hulp, want hoe doe je dat, leerlingen lesgeven die vanwege een plotselinge oorlog zijn gevlucht, van plan zijn om zo snel mogelijk weer terug te gaan en eigenlijk helemaal niet zitten te wachten op onderwijs in het Nederlands.

Er zaten Nederlandse kinderen op mijn school die na schooltijd niet thuis maar op straat waren, tot ’s avonds laat, waar van alles gebeurde. De straatcultuur kwam mijn school binnen. Dat zeiden ouders tenminste, en ik wist eigenlijk niet eens wat dat precies was. Ik ging

op bezoek bij basisscholen van verschillende besturen in de Indische Buurt. In Amsterdam-Zuidoost. In Amsterdam-West, Amsterdam-Oost en Almere. En vond er antwoorden op vragen, ook op die waar ik niet eens voor kwam. Over hoe je echt goed onderwijs inricht, bijvoorbeeld.

Het werd de aanleiding voor dit boek. Want natuurlijk, zwarte scholen kampen met grote uitdagingen. Maar desondanks, of misschien wel daardoor, gebeuren er juist daar ook hele bijzondere dingen. Waar je vrijwel nooit iets over hoort in de media.

Antwoorden op belangrijke vragen vind je op zwarte basisscholen en bij de mensen die er werken. Over onderwijs, maar ook over de samenleving als geheel.

‘En wat versta je dan precies onder zwarte scholen?’ Een bestuursmedewerker van mijn stichting vroeg het me toen ik vertelde over mijn plan dit boek te schrijven. Een goede vraag, want het begrip is in de loop der jaren een beetje veranderd. In de jaren zeventig heette een school ‘zwart’ als meer dan 50 procent van de kinderen een migratieachtergrond had. Sinds de jaren tien wordt de term zwarte school meestal gebruikt voor scholen waarop 60 tot 70 procent van de leerlingen een niet-westerse migratieachtergrond heeft. Op witte scholen heeft minder dan 30 procent van de leerlingen een niet-westerse migratieachtergrond, op gemengde scholen is dat tussen de 30 en 50 procent. De zwarte scholen die mij de lessen leerden voor dit boek voldeden ruimschoots aan de genoemde percentages.

En dan nog dit. Gaandeweg het schrijven van dit boek ben ik me gaan realiseren dat de term zwarte school eigenlijk geen fijne term is en ook niet goed de lading dekt. Maar vanwege mijn eigen, witte blik en omdat ik werk op een school in Amsterdam, ging mijn zoektocht vooral langs scholen waar een meerderheid van de kinderen een niet-westerse migratieachtergrond heeft. In het boek wordt de term afgewisseld met andere begrippen: een reflectie van mijn reis.

Les 1

De leergierigste leerlingen vind je op zwarte scholen

'Jullie kunnen morgen helaas niet naar school komen, jongens,' zeg ik tegen de klas. Het is de eerste dag na de meivakantie, de kinderen zijn twee weken vrij geweest maar hun leerkracht is ziek. Vandaag ben ik hun leraar, want een vervanger kon ik niet vinden en na twee weken vakantie moeten de kinderen weer aan de slag, lezen en rekenen, anders zakken kennis en vaardigheden te veel weg. Maar morgen kan ik niet. 'Sorry,' zeg ik erachteraan. 'Yes!' juicht een leerling. Veel kinderen kijken best blij. Jammer, je wilt dat ze liever naar school gaan dan vrij zijn, maar ik snap het natuurlijk wel. Ik vind vakantie ook fijn.

De dag erna ben ik op bezoek bij een school met veel nieuwkomers. De ochtend is net begonnen, de kinderen zitten aan tafel en de leerkracht van groep 8 zegt: 'We beginnen vandaag weer met een rekenles, we gaan staartdelingen oefenen.' 'Yes!' roepen een paar kinderen. En ik denk: yes? Ik ben gewend dat groep 8-leerlingen dan heel hard gaan zuchten. Maar deze leerlingen pakken enthousiast hun rekenschrift, potlood en gum en kijken naar de leerkracht, klaar om te beginnen.

De les begint. De leerkracht doet een staartdeling

voor, denkt hardop na zodat alle kinderen het kunnen volgen, en stelt af en toe een vraag over de volgende stap. Een leerling spat bijna uit elkaar van enthousiasme. Elke keer als de leerkracht iets vraagt probeert hij zich in te houden, dat zie je, en niet zó hoog te springen dat zijn wijsvinger bijna het plafond raakt, maar erg lukken doet dat niet. Hij kan dit al, dat is duidelijk. De leerkracht glimlacht, geeft hem haar digibordpen en zegt: 'Jij bent nu even de meester. Maak maar een staartdeling zoals ik dat net deed. En stel vragen aan de klas.' De kinderen grinniken. En doen vervolgens enthousiast mee met deze nieuwe leraar, die weliswaar steeds van het ene op het andere been hupst, maar verder heel serieus een verdraaid goede les staartdelingen maken aan de groep geeft.

Om tien uur hebben de leerlingen een korte pauze. Ze eten wat en kletsen met elkaar. Ik pak mijn kruk en ga bij een groepje zitten. 'Hoe vonden jullie de vakantie?' vraag ik. Een meisje frons. 'Niet leuk,' zegt ze. Haar buurvrouw schudt demonstratief haar hoofd, zij had hetzelfde. 'Vakantie is niet leuk. School is leuk,' zegt een jongen uit het groepje. Ik kijk de leerkracht aan. Ze glimlacht en zegt: 'Dat is zeker anders dan je gewend bent hè?' Ik knik.

'Wat vind je leuk aan school?' vraag ik de kinderen in het groepje. 'Alles,' zegt een van hen. En samen noemen ze alle schoolvakken op die ze kunnen bedenken. 'In Egypte wel honderd kinderen in een klas,' zegt de jongen dan. 'Honderd?' vraag ik. Ik denk dat hij een foutje maakt, hij spreekt nog met een zwaar accent. 'Ja, honderd,' zegt hij, en hij pakt een kladbloodje uit zijn la en schrijft het op, een 1 met twee nullen. Ik zeg dat ik dat wel